DOI: https://doi.org/10.31392/UDU-nc.series15.2025.06(193).07
УДК 378.22:[373.5:796]

Грибан Г.П.,
ORCID 0000-0002-9049-1485
доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри фізичної культури та базової військової підготовки,
Житомирський державний університет імені Івана Франка;
Мичка І.В.
ORCID 0000-0001-9984-3451
кандидат педагогічних наук, доцент,
завідувач кафедри фізичної культури та базової військової підготовки,
Житомирський державний університет імені Івана Франка;
Жуковський Є.І.,
ORCID 0000-0002-4870-4248
кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри фізичної культури та базової військової підготовки,
Житомирський державний університет імені Івана Франка;
Цимбалюк Н.М.,
ORCID 0009-0008-6078-2936
викладач кафедри фізичної культури та базової військової підготовки,
Житомирський державний університет імені Івана Франка;
Айунц В.І.
ORCID 0009-0001-1910-7786
викладач кафедри фізичної культури та базової військової підготовки,
Житомирський державний університет імені Івана Франка;
Косенко Н.В.
ORCID 0000-0002-7929-6427
викладач кафедри фізичної культури та базової військової підготовки,
Житомирський державний університет імені Івана Франка;

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ У БАКАЛАВРІВ – МАЙБУТНІХ ВЧИТЕЛІВ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ ЗАКЛАДІВ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

У статті розкрито особливості формування професійних компетентностей здобувачів, які навчаються за освітньо-професійною програмою бакалавра за предметною спеціальністю 014.11 Середня освіта (Фізична культура). Встановлено, що формування професійної компетентності майбутнього вчителя фізичної культури до роботи в закладах загальної середньої освіти потребує від здобувача певної готовності до цього виду діяльності. Таку готовність в основному забезпечують предметні компетентності, які формуються обов'язковими освітніми компонентами. Реалізація предметних компетентностей забезпечується 22 освітніми компонентами, сімома навчальними і виробничими практиками та двома атестаційними екзаменами. Мета статті спрямована на формування професійної компетентності як одного із принципів удосконалення освітньої програми та модернізації вищої освіти. Вчитель з фізичної культури має володіти професійними компетентностями, які поєднуються з високими моральними, естетичними і духовними якостями.

Ключові слова: *професійні компетентності, вчитель фізичної культури, здобувачі, освітня програма, предметні компетентності, освітні компоненти.*

Griban Gryhoriy, Mychka Ivan, Zhukovsky Yevgeny, Tsymbalyuk Natalia, Ayunts Valentina, Kosenko Nazar. Formation features of professional competences of bachelor`s degree future physical education teachers at secondary educational school. *The article shows the formation features of professional competencies of students studying according the educational and professional bachelor's program in the discipline 01 Education/Pedagogy, specialty 014 Secondary Education, educational specialty 014.11 Secondary Education (Physical Education). It has been determined that the formation of professional competence of a future physical education teacher requires readiness for activity in secondary educational schools. Appropriate readiness is provided by subject competencies, which are formed by mandatory educational components. The realization of subject competencies is provided by 22 educational components, seven educational and school practices and two certification exams. The research was conducted from 2022 to 2025 at Zhytomyr Ivan Franko State University, according to the educational and professional bachelor's program in the discipline 01 Education/Pedagogy, specialty 014 Secondary education, specialty 014.11 Secondary education (Physical education). Professional knowledge, skills, abilities and competencies are directly de pend on the teacher's experience at school. It is important to note that all intern students and 75.0–89.4% of teachers of different age want to update their knowledge systematically. The purpose of the article is the formation of professional competence for improving the educational program and modernization of higher education. A physical education teacher should have professional competencies, which are combined with high moral, aesthetic and spiritual qualities, cognitive creativity and wide outlook; teachers*

should also have professional qualities that help to improve the educational base, integrate the received knowledge and practical experience into students learning.

Keywords: *professional competencies, physical education teacher, students, educational program, subject competencies, educational components.*

Постановка проблеми. Професійна компетентність вчителя фізичної культури – це складне системне утворення, елементами якого є: професійні знання про зовнішній і внутрішній світ дитини; професійні уміння як психічні утворення, що полягають у засвоєнні здобувачем техніки професійної діяльності; професійні навички, тобто дії, які сформовані в навчальному процесі і доведені до автоматизму; професійні позиції як сукупність сформованих установок і орієнтацій, ставлення до учнів, батьків і колег, які визначають характер професійної діяльності та поведінки вчителя; індивідуально-психологічні особливості фахівця – поєднання різних функціональних виявів психіки, які визначають індивідуальність вчителя, його стиль професійної діяльності, поведінки тощо.

Аналіз літературних джерел. Формування професійної компетентності майбутнього вчителя фізичної культури до роботи в закладах загальної середньої освіти потребує від здобувача певної готовності до цього виду діяльності [7; 4]. Наші дослідження дають підстави стверджувати, що вчителі-практиканти та молоді вчителі не володіють в достатньому обсязі організаційними, професійними, психолого-педагогічними, методичними та комунікативними знаннями, вміннями та навичками під час проведення уроку з фізичної культури [3; 5; 10]. Значна частина вчителів, незалежно від стажу роботи, відчувають потребу в оновленні своїх знань (75,0 – 100 %), оволодінні сучасними фізкультурно-оздоровчими технологіями (50,0 – 86,4 %). Майже кожний другий вчитель відчуває труднощі науково-методичного характеру, не в повній мірі володіє технологією організації та проведення науково-методичної роботи у школі [6, с. 127].

Професійні знання, уміння, навички і компетентності мають пряму залежність від стажу роботи вчителя у школі. Важливо, що всі здобувачі-практиканти та від 75,0–89,4 % вчителів різних вікових груп бажають систематично оновлювати свої знання. Це свідчить про те, що професія вчителя фізичної культури є складною системою, яка базується на загальноприйнятих принципах: безперервності навчання, потреби в постійному поповнені знань та удосконалення умінь та навичок; фундаменталізації – здобуття нових навчальних фундаментальних знань, які забезпечують і розширюють професійну компетентність вчителя; гуманізації –зосередження уваги на особистісних цілях здобувачів, застосування методів та форм навчання спрямованих на розвиток самоконтролю та самооцінки; самостійності – можливість здобувачів самостійно будувати свою траєкторію оволодіння професією; інтегрованості – безперервного процесу власного вдосконалення [6, с. 127–128].

В.П. Титаренко розглядає підходи до розуміння сутності професійної компетентності, як «професіоналізму», «кваліфікації», відрізняє здібність серед багатьох рішень обрати найбільш оптимальне, аргументоване рішення – словом, володіти критичним мисленням. Компетентність передбачає постійне оновлення її складових, оволодівання новою інформацією для успішного рішення професійних завдань у даний час і в даних умовах. Іншими словами, «компетентність – це здібність до актуального виконання професійної діяльності» [12, с. 26].

Особливості формування професійних компетентностей майбутніх учителів фізичної культури розглядалися у багатьох наукових працях, а саме: О.О Безкопитного [1], С.В. Гаркуші [2], О.П. Ноздрової [8], О. А. Свєртнєва і М.І. Кирієнко [11] та ін. На основі теоретичних узагальнень з'ясовано, що для успішного формування професійних компетентностей майбутніх учителів фізичної культури потрібно підготувати особистість фахівця, здатного вирішувати типові та складні непередбачувані завдання і проблеми комплексного характеру в сфері фізичної культури.

Мета статті – формування професійної компетентності як одного із принципів удосконалення освітньої програми та модернізації вищої освіти.

Концепція дослідження полягає у розкритті особливостей формування професійних компетентностей у здобувачів – бакалаврів до роботи вчителем закладів загальної середньої освіти з використанням аналітико-пошукового та проблемного методів дослідження. У досліджені використані такі наукові методи: аналіз літературних джерел, педагогічне спостереження, бесіда. Дослідження проведені в Житомирському державному університеті імені Івана Франка в 2022–2025 рр., за освітньо-професійною програмою бакалавра галузі знань 01 Освіта/Педагогіка, за спеціальністю 014 Середня освіта за предметною спеціальністю 014.11 Середня освіта (Фізична культура).

Виклад основного матеріалу дослідження. За результатами аналізу наповненості освітньої програми 014 Середня освіта (фізична культура) «бакалавр» переліком предметних компетентностей можна констатувати, що за предметною спеціалізацією «Фізична культура», зокрема, учителя фізичної культури можна виокремити такі предметні компетентності:

- «здатність формувати в учнів предметні компетентності з фізичного виховання, медико-біологічних та психологічних основ і технологій розвитку рухових умінь і навичок та фізичних якостей, санітарно-гігієнічних основ діяльності у сфері фізичної культури;

- здатність аналізувати особливості сприйняття та засвоєння учнями навчальної інформації з метою прогнозу ефективності та корекції навчально-виховного процесу з фізичного виховання;

- здатність використовувати педагогічні, медико-біологічні, інформаційні технології для формування грамотності у фізичній культурі, здорового способу життя, розвитку рухових умінь і навичок, фізичних (рухових) якостей різних вікових груп і самостійно розробляти методики і технології для інтегрального гармонійного розвитку людини;

- здатність аналізувати, систематизувати та оцінювати педагогічний досвід, розробляти методики та технологій для розвитку рухових умінь і навичок та фізичних (рухових) якостей на основі розуміння і застосування положень фізіології, морфології, біохімії, біомеханіки, здійснювати профілактику травматизму;

- здатність вести документацію, що забезпечує процес навчання з фізичної культури в закладах середньої освіти;

- здатність оволодівати базовими і новими видами фізкультурної діяльності, здійснювати пошук, аналіз і оцінку інформації, зокрема за допомогою інформаційно-комунікаційних технологій, необхідної для постановки і вирішення професійних завдань, професійного та особистісного розвитку;

- здатність самостійно проводити навчальні заняття з фізичної культури з дітьми дошкільного, шкільного віку та учнями в загальноосвітніх установах, освітніх закладах середньої та професійної освіти, проводити позакласну спортивно-масову, організаційну та навчально-методичну роботу у сфері фізкультурно-оздоровчої роботи у навчальних закладах, закладах фітнесу, рекреації та фізичної реабілітації;

- здатність виховувати в учнів соціально-особистісні якості: цілеспрямованість, організованість, працьовитість, відповідальність, комунікативність» [9]. Вони формують у здобувачів – майбутніх учителів фізичної культури професійні компетентності, необхідні для майбутньої професійної діяльності.

Реалізація предметних компетентностей забезпечується низкою *обов'язкових 22 освітніх компонентів*, а саме: інформаційно-комунікаційні технології в освіті, іноземна мова за професійним спрямуванням, українська мова за професійним спрямуванням, основи медичних знань та охорона життєдіяльності, анатомія людини з основами спортивної морфології, вікова анатомія та фізіологія людини, вступ до спеціальності «Середня освіта (фізична культура)», біологічна хімія та біохімія м`язової діяльності, теорія і методика гімнастики, теорія і методика викладання легкої атлетики, теорія і методика фізичного виховання, теорія і методика викладання плавання, основи біомеханіки рухів, фізіологічні основи фізичного виховання та спорту, педагогіка, психологія, підвищення спортивної майстерності в обраному виді спорту (легка атлетика, туризм, вільна боротьба, спортивна аеробіка, волейбол, баскетбол, футбол, плавання, атлетизм, спортивна гімнастика, настільний теніс, художня гімнастика, гандбол, фехтування), ритміка і хореографія, історія освіти в Україні та зарубіжжі, історико-громадянські студії, курсова робота з теорії і методики фізичного виховання. *Навчальні і виробничі практики:* навчальна психолого-педагогічна практика, навчальна практика з краєзнавчо-туристичної діяльності, навчальна практика з лікувальної фізичної культури, навчальна практика з долікарської допомоги в спорті, навчальна практика з лижного спорту, виробнича (педагогічна) практика (5–9 класи), виробнича (педагогічна) практика (1–4 класи). *Атестація*: атестаційний іспит з теорії і методики фізичного виховання, атестаційний іспит з теорії і практики навчання та виховання [9].

Висновки. Вчитель з фізичної культури має володіти професійними компетентностями, які поєднуються з високими моральними, естетичними і духовними якостями, пізнавальною творчістю і широким світоглядом. Окрім того вчитель має мати професійні якості, які дозволяють удосконалювати навчальну базу, інтегрувати одержані знання та практичний досвід у підготовку учнів. Модернізація освіти на сучасному етапі потребує від вчителя безперервної освіти, готовності до постійного професійного зростання.

Перспективи подальших досліджень спрямовані на удосконалення освітньої програми 014 Середня освіта (фізична культура) «бакалавр».

Література

1. Безкопитний О.О. Система підготовки майбутніх учителів фізичної культури у процесі професійної підготовки: *дис.… д-ра пед. наук*. К. 2020. 606 с.

2. Гаркуша С.В. Компоненти професійної майстерності майбутніх учителів фізичної культури. *Вісник Чернігівського національного педагогічного університету. Педагогічні науки*. 2013. Вип. 108.2.С. 22 – 26.

3. Грибан Г.П., Мичка І.В,. Гарлінська А.М., Оксентюк Я.Р., Ткаченко П.П., Скорий О.С., Пилипчук П.П. Методична компетентність майбутнього вчителя – фізичної культури. *Науковий часопис Українського державного університету імені Михайла Драгоманова.* Серія 15. Науково-педагогічні проблеми фізичної культури (фізична культура і спорт): зб. наукових праць. За ред. О. В. Тимошенка. Київ : Вид-во УДУ імені Михайла Драгоманова, 2024. Випуск 2 (174) 24. С. 50–54. DOI: https://doi.org/10.31392/UDU-nc.series15.2024.2(174).12

4. Грибан Г.П., Шевчук Т.В., Ткаченко П.П., Скорий О.С., Пилипчук П.П., Пантус О.О., Осипенко В.Є. Стан професійної готовності майбутніх учителів фізичної культури. *Науковий часопис Українського державного університету імені Михайла Драгоманова.* Серія 15. Науково-педагогічні проблеми фізичної культури (фізична культура і спорт): зб. наук. праць. За ред. О.В. Тимошенка. Київ : Вид-во УДУ імені Михайла Драгоманова, 2024. Вип. 4 (177) 24. С. 37–41. DOI: https://doi.org/10.31392/UDU-nc.series15.2024.4(177).07

5. Грибан Г.П., Опанчук Д.Р., Косенко Н.В., Палкіна С.П. *Розвиток методичних компетентностей у майбутніх вчителів фізичної культури. Фізична культура, спорт та здоров'я нації.* 2023. (16). С. 161–171. http://eprints.zu.edu.ua/38693/

6. Грибан Григорій, Пилипчук Павло, Опанчук Денис. *Підготовка майбутніх вчителів фізичної культури до професійної діяльності. Вісник Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка.* Вип. 25 (181). Серія: Педагогічні науки; голов. ред. М. О. Носко. Чернігів: НУЧК, 2024. С. 125–130.

7. Грибан Григорій. Формування професійної готовності здобувачів до роботи вчитилем фізичної культури в закладах загальної середньої освіти. *Зб. тез доповідей наук. конф. викладачів та молодих науковців Житомирського державного університету імені Івана Франка з нагоди Днів науки* : зб. тез доповідей (електронне видання), 16–17 травня 2024 р. Житомир : Житомирський державний університет імені Івана Франка, 2024. С. 211–214.

8. Ноздрова О.П. Формування професійної компетентності майбутнього вчителя у закладах вищої освіти. *Сучасні проблеми навчання і виховання : збірник наукових праць.* Упорядник І.О. Бартєнєва. Одеса, 2022. С. 112–122.

9. *Освітньо-професійна програма «середня освіта* (фізична культура)» першого (бакалаврського) рівня вищої освіти. Житомир, 2024. https://eportfolio.zu.edu.ua/op/department/0/

10. Пітік О.В., Грибан Г.П. Формування організаційної компетентності у майбутніх вчителів фізичної культури під час навчання в закладі вищої освіти. *Актуальні проблеми фізичної культури і спорту в сучасному суспільстві: зб. наук.*

праць VI Всеукраїнської наук.-практичної конференції. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2024. С. 82–85. http://eprints.zu.edu.ua/41849/

11. Свєртнєв О. А., Кирієнко М. І. Професійна компетентність учителя фізичної культури у процесі проведення занять зі спортивних ігор. *Наукові записки ПОІППО: Моделі ключових та професійних компетентностей педагогічного працівника.* № 2. 2011. С. 52–59. http: Nauk_zapysky_2_2011.pdf

12. Титаренко В. П. Професійна компетентність – один із ключових принципів модернізації вищої освіти. *Наукові записки ПОІППО: Моделі ключових та професійних компетентностей педагогічного працівника.* № 2. 2011. С. 25–29. http: Nauk_zapysky_2_2011.pdf

References

1. Bezkopitny O.O. (2020). Systema instituendi futuri magistri culturae physicae in processu formationis professionalis: *dissertatio.* Ped. scientiarum K., 2020. 606 p.

2. Harkusha S.V. (2013). Artium professionalium futuri magistri culturae corporalis. *Bulletin of the Chernihiv National Pedagogical University. Pedagogicae disciplinae.* Part 108.2.S. XXII – XXVI.

3. Hryban H.P., Mychka I.V,. Harlinska A.M., Oksentyuk Y.R., Tkachenko P.P., Skoryy O.S., Pylypchuk P.P. (2024). Methodica competentia futuri doctoris educationis physicae. *Acta scientifica Universitatis Civitatis Ucrainae Mykhailo Drahomanov*. Series 15. Quaestiones scientificae et paedagogicae physicae culturae (culturae physicae et ludibrium): coll. opera scientifica. Sub editione AT. IN. Tymoshenko Kyiv: Domus publicae universitatis publicata Mykhailo Drahomanov. Part 2 (174) 24. P. 50–54.

4. Hryban G.P., Shevchuk T.V., Tkachenko P.P., Skoryy O.S., Pylypchuk P.P., Pantus O.O., Osypenko V.E. (2024). Status professionalis praeparationis futurae physicae educationis magistri. *Acta scientifica Universitatis Civitatis Ucrainae Mykhailo Drahomanov.* Series 15. Quaestiones scientificae et paedagogicae physicae culturae (culturae physicae et ludibrium): coll. scientiarum opera Sub editoria O.V. Tymoshenko Kyiv: Domus publicae Universitatis Hungaricae publicae Mykhailo Drahomanov. Part 4 (177) 24. S. 37–41.

5. Hryban G.P., Opanchuk D.R., Kosenko N.V., Palkina S.P. (2023). Progressus methodicae competentiae in futuro physicae educationis doctores. Cultus corporis, lusus et salus gentis. (16). CUM. 161-171.

6. Grigory Hryban, Pavlo Pylypchuk, Dionysius Opanchuk. (2024). Praeparatio futuri corporis culturae magistri ad professionem exercendam. *Bulletin of the Chernihiv Collegium Universitatis Nationalis nomine T. G. Shevchenko.* Vol. XXV (181). Series: Pedagogica. M. AT. Nosko Chernihiv: NUCHK. P. 125–130.

7. Hryban Hrygoriy. (2024). Institutio professionalis promptitudinis audit ad operandum sicut magister educationis physicae in institutis educationis secundae generalis. Coll. thesibus scientiarum tradit. conf. magistri et iuvenes phisici Zhytomyr Ivan Franko universitatis publicae occasione dierum scientiae: coll. Abstracta relationum (electronic editio), 16-17, 2024. Zhytomyr: Zhytomyr Ivan Franko State University. P. 211-214.

8. Nozdrova O.P. (2022). Institutio competentiae professionalis futuri doctoris in Institutis superiorum educationis. Problemata moderna de educatione et educatione: collectio de tabellis scientificis. Composuit ab I.O. Barteneva. Odesa. P. 112-122.

9. *Progressio institutionalis et professionalis "educatio secundaria* (culturae physicae)" primae gradus educationis altioris. (2024). Zhytomyr.

10. Pitik O.V., Hryban H.P. (2024). Institutio competentiae normae in futuro physicae culturae magistri in studiis suis in altiori educatione instituitur. *Problemata actualia de cultura physica et lusus in hodierna societate:* coll. of science Procedings of VI All-Ucrainian Scientific and Practical Conference. Zhytomyr: Publication of ZhDU nomine AND. Franka. P. 82–85.

11. Svertnev O. A., Kiriyenko M. ET. (2011). Competentia professionalis educationis physicae doctoris in processu classes exercendi in ludis ludis. *POIPPO notae scientificae: Exemplaria key et professionales competentiae operarii paedagogici*. N. 2. P. 52–59.

12. Tytarenko V. P. (2011). Competentia professionalis una est ex praecipuis principiis modernizationis superioris educationis. *POIPPO notae scientificae: Exemplaria key et professionales competentiae operarii paedagogici.* N. 2. 2011. P. 25-29.